

MS 1975–1988

KVINDEPOLITIKKENS START, EKSPLOSIV VÆKST OG POLITISKE MINEFELTER

PETER SIGSGAARD

Det var en periode præget af megen dynamik og ekspansion, samtidig med at foreningen havde det mere end svært med at kombinere to væsensforskellige identiteter. På den ene side var der den idealistiske og ofte regeringskritiske bevægelse; og på den anden side fandtes den officielle, statsstøttede institution. Indadtil herskede markant indadvendte programafdelinger, samtidig med at MS udadtil spillede en bredt koordinerende rolle omkring kampen mod apartheid, som højrefløjens af dansk politik ikke brød sig om. I sandhed spændende tider.

“AUTONOME FYRSTEDØMMER”

En gæst hos MS i midten af 70'erne kunne i en grim, tidligere industribygning på Nørrebro opleve et ganske eksotisk møde med foreningens generalsekretær: En stovt mand i kakifarvet safaridress stående i et chefkontor fyldt op med gummipalmer og voldsomme grønne gevækster. Var det ikke for udsigten til en baggård, kunne man føle sig hensat til en tropisk regnskov.

De mangeartede programmer blev styret af Arbejdslejrafdelingen, Oplysningsafdelingen og Frivilligafdelingen. Sidstnævnte afdeling forsynede fem afrikanske lande med hundredvis af udsendte. Afdelingskulturen var præget af flittige administratorer uden et førstehåndskendskab til Afrika. Men fra tid til anden svingede landechefer og andre ansatte fra 'Udesystemet' forbi, solbrændte og fulde af gode historier. De efterlod et kortvarigt strejf af eventyr og levende afrikansk virkelighed i de luvslidte og lidt nussede lokaler.

Som nyansat i Frivilligafdelingen gjorde det indtryk, at der var en slående, nærmest insisterende mangel på sammenhæng i organisationen. Hvis man troede, at de tre programafdelinger spillede tæt sammen, også med de fem landeprogrammer i Afrika, for at kombinere international udviklingsbistand med dansk folkeoplysning – ja, så måtte man tro om igen!

122 INTRODUKTION

Realiteten var, at der var meget få berøringsflader og konkret kontakt mellem de forskellige afdelinger. For eksempel fik den informationsansvarlige i Frivilligafdelingen forbud mod at søge hjælp hos Oplysningsafdelingens skribenter, når der skulle udarbejdes materiale om MS' frivillige. Den sag skulle afdelingen klare selv!

Hvorfor disse vandtætte skotter mellem ulandsaktivitet og oplysning i Danmark? Ét svar er, at oplysningsafdelingens medarbejdere så udviklingsbistand som "udbytende nykolonialisme". Frivilligafdelingen anså naturligvis sin aktivitet som nyttig "støtte til fattige mennesker" i fattige lande.

Denne grundlæggende uenighed kunne have ført til afdelingskrig, men det skete ikke. Alle levede af de offentlige penge, som især u-landsprogrammet indkasserede, så afdelingerne valgte derfor en slags konflikthæmmende isolation. Man holdt sig for sig selv og passede sit.

Et andet svar er, at MS ønskede at alle, også de enkelte ansatte, bestemte suverænt over eget arbejdsområde. Denne 68-prægede kultur skabte engagerede ansatte, et hav af beslutningsprocesser og utallige møder. Et sindrigt udtænkt informationssystem bestod af grønne, blå og røde karbonkopier af alt skriftligt. Flere hundrede blå blev hver uge cirkuleret til alle.

Engagement og selvstændig forvaltning af ansvar var altså et kendemærke for både medarbejdere, afdelinger og landekontorer. En spændende kultur i et gennemført demokratisk system – som samtidig var sårbart og fragmenteret, fordi der manglede en meget konkret, fælles accepteret strategi om, hvad foreningen ville, kunne man hævde.

VIGTIGE BEGIVENHEDER

- 1975 Resolution om MS' kvindepolitik vedtages af Styrelsen. – Tidsskriftet "Udkig" for børn og unge kommer på gaden som et forsøg støttet af Danida. Det fortsætter frem til udgangen af 2005 under navnet ZAPP.
- 1976 Principprogram om Frivilligprogrammet vedtages af Styrelsen. Uddannelsescentret "Training Centre for Development Cooperation" (TCDC) uden for Arusha i Tanzania indvies. – Lesotho bliver MS-landeprogram.
- 1977 'Fagligt Forum' dannes som inspirations- og koordinationsorgan mellem danske organisationer, med MS som drivkraft.
- 1978 MS-Huset i Århus indvies. – MS afholder som sit første Sydafrikainitiativ et tredages Sydafrikaseminar med deltagelse af bl.a. ANC-lederen Oliver Tambo.
- 1979 Dokumentationscentral vedr. Indvandrere oprettes i tilknytning til MS-Biblioteket.
- 1980 Aktivister i Århus opretter MS' Oplysningsforbund (MSOF).
- 1981 Mozambique bliver et MS-landeprogram. – MS tager initiativ til "Fællesmøderne vedr. det Sydlige", for at koordinere 15 organisationers Sydafrikainitiativer.
- 1982 MS vedtager nye vedtægter, som bl.a. fastlægger balancen mellem personlige og kollektive medlemmer. – Zimbabwe nyt landeprogram.
- 1984 MS-Støttekreds etableres i forbindelse med 40-års jubilæum, for at få flere kræfter til folkelige initiativer uden statslig støtte.

- 1985 MS flytter fra Hejrevej i Københavns nordvest til Borgergade i centrum af hovedstaden. – African National Congress (ANC) opretter repræsentation i København, med støtte fra MS.
- 1986 MS støtter landbrugsskole i Nicaragua med indsamlede bidrag og EU-midler, på et tidspunkt hvor den danske regering ikke var klar til at give grønt lys. – Nepal bliver landeprogram. – Oplysningstjenesten bliver decentral, med konsulenter i Ringsted, Århus, Odense, Ålborg og Esbjerg.
- 1987 "Folkestyret udvikling" lanceres som et vigtigt grundlag for MS' arbejde, bl.a. med udgangspunkt i tanker præsenteret af formanden, John Martinussen. – MS-Forlaget udgiver bogen "Vores fælles fremtid", den såkaldte Brundtland-rapport om klodens miljømæssige udfordringer, skrevet som baggrundsdokument for Rio-konferencen i 1992. – MS modtager Thorkil Kristensens fødselsdagspris.
- 1988 Frivilligprogrammet fejrer sit 25 årsjubelæum. I den anledning udgives bogen "Frivillig og fremmedarbejder".

MEDLEMMER, POLITIK OG EKSPLOSIV VÆKST

Fra 1974 forvandlede MS sig gradvist fra den lidt elitære, højskoleprægede forening med selvsupplerende bestyrelse til en stor, toneangivende medlemsorganisation med både kollektive og individuelle medlemmer. Repræsentantskabet præges dog stadig i det følgende tiår af en grundstamme af opinionsdannende politikere, højskolefolk og universitetsansatte.

Individuelle aktivister og kollektive medlemmer var modsætninger. En overgang måtte styrelsen konstituere sig med hele to formænd for at føje stærke kollektive medlemmers ønske om at få indflydelse. Et eksempel var ønsket om at etablere et landeprogram i Zimbabwe, efter at det hvide minoritetsstyrede Rhodesia faldt i 1980.

MS' individuelle medlemmer organiserede sig efterhånden i lokalgrupper, der både krævede autonomi og økonomisk og aktiv støtte fra hovedkvarteret. Samme hovedkvarter flyttede til indre by i København, blev større og finere – ja, det lignede et professionelt foretagende.

Frivilligprogrammet voksede også hastigt. I slutningen af 1988 rummede det otte landeprogrammer og et antal "dråbeplaceringer" af enkeltfrivillige i en række lande. De udsendtes vilkår var blevet bedre, de fik reel medbestemmelse, og deres biler blev større.

Det blev dog sværere at finde meningsfulde jobs til de fremmede danskere. Landene havde nye behov, men landekontorerne fulgte stadig en placeringspolitik, der handlede om, hvilke jobs et landekontor kunne tilbyde de forhåndenværende frivillige, ikke hvilke samfundsmodeller kontoret eller MS ville støtte.

Ingen tvivl om, at det tog lang tid for en nyansat eller et medlem at finde sine ben i den forvirrende, men indiskutabelt frodige NGO, som MS havde udviklet sig til at være. Et system der strittede i alle retninger, hjemme som ude, og som blev sværere og sværere at håndtere.

Medicinen mod denne desorganisation var at fremme målsætninger, som

alle skulle leve op til. Eksempelvis fik Styrelsen i 1975 vedtaget et overordnet princippapir, som fastslog, at Frivilligprogrammet var centralt i MS' vigtigste arbejde: at være opinionsdanner i Danmark om ulandenes situation.

Hovedkvarterets spæde forsøg på at promovere denne såkaldte "anden del af målsætningen" om, at de udsendte skulle deltage i et folkeoplysende arbejde i Danmark, blev mødt med nogen skepsis fra landecheferne i udesystemet. De syntes måske nok, at det lød spændende, men også lidt spejderagtigt. Holdningen var nærmest, at "det vel er noget, som Hjemmesystemet tager sig af?"

Så gik det bedre med at koordinere den kønspolitiske målsætning omkring "Bistand til kvinder". Det skyldtes, at der var en meget aktiv medlemsgruppe, som pressede på i Styrelsen. Fra midten af 80'erne rapporterede landekontorerne systematisk om deres indsats på arbejdet for ligestilling og styrkelsen af kvinder.

Senere blev der centralt jongleret med gode begreber som 'fattigdomsorientering', 'community development' og 'folkestyret udvikling'. Meget af politik-udviklingen bevægede sig dog på et overordnet plan og var taknemligt for retorisk manipulation.

Alle problemer til trods går tendensen op gennem 80'erne mod mere samspil og målrettet, langsigtet arbejde. Arbejdslejrdeeltagere, volontører fra ulandsophold og hjemkomne frivillige er aktive i medlemsgrupperne. Frivillig- og Oplysningsafdelingen laver fælles projekter på årsmøder og omkring udgivelser.

Mange af disse ændringer gennemføres dog af enkeltpersoner, snarere end efter pålæg eller initiativ fra ledelsen. Den individuelle kultur i MS holdes således i hævd.

DEN NØDVENDIGE PROFESSIONALISERING

Udesystemet formulerede gennem årene et ønske om et mere udviklingsfagligt frivilligprogram. Mange landeprogrammer forsøgte sig med små projekter og mere konsekvent planlægning. Det var der absolut også behov for.

Der er ingen tvivl om, at MS' ulandsprogram var i top blandt verdens personeludsendende programmer. Det var også åbenbart, at et meget, meget stort antal lokale kvinder, mænd og børn havde haft gavn af mødet og samarbejdet med de danske udsendte. Det kunne adskillige eksterne evalueringer dokumentere.

Alligevel opstår der op gennem 80'erne en nagende tvivl om programmets bistandspolitiske værdi. "På grænsen til velgørenhed" hedder et selvkritisk kapitel i jubilæumsbogen "Frivillig og fremmedarbejder", der udkom i 1988. Bistand til kvinder får denne overskrift med på vejen: "Husflid flytter ingen grænser".

Landeprogrammernes arbejde med bistand til kvinder havde medvind, ikke mindst fordi det skadelige 'medfølgendesyndrom' blev undgået allerede i 1974 med reglen om, at begge parter i udsendte par skulle have et job. Som en vigtig bonus fik MS mulighed for at udsende danske børnefamilier, der kunne indgå i den mellemfolkelige kontakt.

Det fungerede fint, når der faktisk var relevante jobs til begge, men alt for ofte blev især de medfølgende kvinder ’dumpet’ i uanerligt svære jobs under luftige etiketter som ’community development’, ’kvindeprojekter’ og ’indkomstskabende aktiviteter’.

Virkeligheden var, at det ofte endte med små og urentable indsats. Når det gik værst, fik folk dårligere vilkår påført af den udsendte, fx når kunsthåndværkeren skulle forestå kvægavl, arkitekten introducere griseavl og skolelæreren arbejde med politisk mobilisering og fortalervirksomhed.

”Fed dansk hygge” stod der i en artikel i bladet ’Frivillig’ i 1979 om MS’ træningscenter i Arusha i det nordlige Tanzania, som blev indviet i 1976. Faktisk beholdt frivilligprogrammet sin gennemført danske karakter til langt op i 80’erne. For at fremme et mindre danskdomineret program gennemtvang MS en såkaldt lokalisering af de mange danske seniorstillinger i udesystemet. Det var ikke nogen let proces, men når man i 90’erne og nulleerne så tilbage, var det svært at forstå, at det engang var anderledes.

Lokaliseringen førte til et gevaldigt løft af programmernes kvalitet og partnernes engagement. MS var på vej til at udviske fronterne i den vanskelige giver-mottager relation. Landeprogrammernes partnere blev så småt involveret i denne proces. Eksperimenter med programpolitiske råd og repræsentationer kulminerede i ét på mange måder banebrydende og nyskabende partnerskabsprogram i 90’erne.

POLITISKE MINEFELTER BÅDE UDE OG HJEMME

Megen turbulens er i årenes løb opstået på grund af uenigheder om, hvordan arbejdet i Syd skulle skrues sammen. Men også på den danske hjemmefront kunne bølgerne gå højt, for MS spillede en markant rolle i debatterne om dansk udviklingssamarbejde generelt, og også i samarbejdet mellem danske NGO’er, både organisatorisk og politisk.

Klarest kom det nok til udtryk i et aktivt og koordinerende solidaritetsarbejde i forhold til kampen mod apartheid i Sydafrika og støtten til den sydafrikanske befrielsesbevægelse ANC. Nelson Mandelas besøg på MS-kontoret i Borgergade i 1992 var et symbolsk udtryk for dette, og det fortælles der om i en særskilt artikel i et senere kapitel.

Op gennem 80’erne var vi meget stolte over at være en del af denne sammenhæng. Det gjaldt også flere landeprogrammer, der havde et vist samarbejde med ANC. Danske frivillige var for eksempel placeret i en lejr for ANC-flygtninge i Tanzania.

ANC’s nordiske repræsentation lå i samme bygning i Borgergade i det centrale København som MS. I en periode opstod der en vis nervøsitet for, om apartheidstyret kunne finde på at placere bomber hos os, og en kortvarig panik opstod, da et styrelsesmedlem en dag glemte sin slidte mappe i en elevator. Det var heldigvis falsk alarm.

Truslerne var mere konkrete ude. Især i Lesotho og Mozambique oplevede man terrorangreb, brev bomber og andet dødbringende, der tydeligvis kom fra Sydafrika. Angrebene var ikke rettet mod MS, men adskillige af landeprogrammernes bekendte og venner blev dræbt eller såret.

FORMÆND

1975-77	Torben Lundbæk
1977-78	Lauge Stetting
1978-81	Vibeke Bidstrup
1981-82	Peter Neersø og Jytte Hilden
1982-91	John Degnbol-Martinussen

GENERALSEKRETÆRER

1975-78	Jørgen Andersen
1978-89	Claus Bornemann

MS (især oplysningsdelen) var gennem 70'erne og 80'erne bestemt ikke populær på den politiske højrefløj. Det var de år, hvor Danmark manglede billige kul fra Sydafrika, hvor Erhard Jacobsen besøgte apartheidstaten og lovpriste forholdene, og hvor Nelson Mandela – også den gang – blev hængt ud af Pia Kjærsgård som terrorist.

Det er forståeligt, at den politiske modvilje skabte en højtudviklet forsigtighed i foreningen, der modtog store offentlige beløb – mere end 120 mio. kr. i 1988. ”Hvad vil Danida ikke sige?” blev der ofte tænkt eller sagt, når MS-politikere og medarbejdere drøftede ’sensitive’ emner.

Højrepolitikerne lugtede blod ved et par tilfælde, hvor MS overskred sin selvcensur. Det skete i 1978, da en frivillig blev citeret offentligt for at kalde Lesothos ubestrideligt diktatoriske og undertrykkende regime ”fascistisk”. Det skete igen i 1981, da man i en hverveannonce søgte efter ”solidaritetsarbejdere” til Mozambique. Begge begivenheder førte til kortvarige politiske orkaner, anført af dagbladet Jyllands-Posten.

I MS var opstandelsen begge gange markant, mens udenrigsministeren og Danida tog det helt afslappet. For nogle medarbejdere i MS virkede det nærmest, som om der var både gode råd og anerkendende trøst at finde hos en kontorchef i Danida, mens der ikke ligefrem var opbakning hos ledelsen i foreningen.

Mod slutningen af denne periode gik Administrationsdepartementet i 1988 i gang med at undersøge foreningens forvaltning af den ikke ubetydelige offentlige støtte. Det er ikke helt klart, om det skete per rutine, eller om baggrunden også har været et højrepolitisk pres for at få skovlen under MS – sådan som det også skete mere end et årti senere.

Mange oplevede øvelsen som en rationaliseringsundersøgelse, bl.a. fordi studiets leder var kendt for at samle på champagnepropper – én for hver institution, det var lykkedes ham at nedlægge eller reducere.

Heldigvis kom der i MS' tilfælde ingen prop på kaminhylden. I 1989 konkluderede rapporten, at ”MS er en god levedygtig organisation med en fremtid foran sig”. Udredningen førte faktisk også til, at der blev tilført noget tiltrængt ekstra personale.

Organisatorisk foreslog konsulenterne rigtig mange ret så gennemgribende, men tydeligt tiltrængte ændringer. Efterhånden som rapportens nyttige anbefalinger blev implementeret frem mod årtusindeskiftet, oplevede de fleste MS-politikere og medarbejdere, at MS udviklede sig til en ændret og klart mere sammenhængende organisation.